

ROMÂNII DIN DREAPTA TISEI – MARAMUREȘUL DE NORD

Angela-Maria ABRIHAN¹

angi_miha2007@yahoo.com

ABSTRACT: This article tries to explain how the people from Maramureș have continued to maintain unity and have fought together whenever they were called under the flag, to defend the ideals and borders. Here, Romanians still of Maramureș, were able to keep awake the conscience of the nation torch, keeping ordinances related ancestral language, customs and faith. Despite denationalization policy, promoted by the communist system, Romanians in this area, known as The Nord Maramureș, managed to preserve national identity intact.

KEYWORDS: identity, language, nation, struggle, unity.

Prima atestare despre locuitorii ținuturilor maramureșene din dreapta Tisei datează aproximativ din anul 40 î.e.n., când această regiune era condusă de dacii liberi. După războaiele cu romanii, o parte dintre daci și-au găsit refugiu printre dacii liberi din Maramureș, așezați în poienile ascunse ale munților ferți mai târziu de valurile de popoare migratoare, ce au trecut peste teritoriul țării noastre.

În anul 898, în „Letopisețul lui Nestor” se amintește despre locuitorii acestui ținut că, la traversarea Carpaților de către triburile maghiare, aceștia din urmă s-au întâlnit cu populația locală și au existat confruntări armate între cele două grupări.

Maramureșul, cu teritoriile sale din dreapta Tisei, este menționat în documente pe la 1199 și întăresc faptul că el a fost parte integrantă a Daciei lui Burebista și Decebal.

În secolele XI–XII, după căderea cetăților Ung și Bărbava în fața ungarilor, românii continuă să locuiască în aceste zone. Diplomele maramureșene din 1336 și 1365 atestă Maramureșul ca „Terra Maramorosiensis”.

Este destul de greu de definit exact începuturile Voievodatului Maramureșului, datele acestor vremuri sunt contradictorii, începuturile acestui voievodat ar trebui pus în timpul voievodului Nicolaie, fiul lui

¹ Profesor la Școala Gimnazială „Vasile Luicaci”, Șișești, județul Maramureș.

Mauriciu, aproximativ în jurul anului 1300, iar fiul lui Nicolae, Ștefan a fost identificat și ca voievod al Maramureșului imediat după lupta împotriva markgrafului de Brandenburg. Tot din perioada lui Carol Robert se trage și domnia voievodului Codrea, de data aceasta menționându-se și originea sa română, fost cneaz de vale a Câmpulungului. Tot în ordine relativ cronologică sunt menționați voievozii: Bogdan, Crăciun Aproz (Oprea), fiul lui Codrea, Ioan, fiul lui Iuga, Iuga fratele lui Bogdan, Ștefan fiul lui Iuga. Se pare că Dragoș de Bedeu, viitorul descălecător nu a deținut titlul de voievod al Maramureșului, fiind numit așa doar de cronicile moldovene de mai târziu, dar după plecarea Bogdăneștilor în Moldova și a revenirii în Maramureș a nepoților săi, Balc și Drag, succesiunea voievodală continuă cu ei, care ar corespunde cu dispariția voievodatului și începutul comitatului.

În 1385, Maramureșul este transformat în comitat al Ungariei. Trecuți ulterior prin mai multe stăpâniri: ungară, austriacă, maramureșenii din dreapta Tisei, urmașii dacilor liberi, deși au pierdut din hotare, au reușit impecabil să-și păstreze conștiința de neam, și dorința de a fi uniți cu românii într-o singură țară.

Cel mai important centru cultural al acestui ținut este Peri, unde în anul 1391 se înființează mănăstirea având rang de stavropighie, aici se scriu și se tipăresc primele scrieri în limba română. Egumenul Pahomie cu drepturi quasiepiscopale conducea la acea vreme pe puțin șase protopopiate românești din nord-vestul Ardealului. El a fost ales exarh al plaiurilor sub suzeranitatea lui Ludovic cel Mare și susținut de Drăgoșești.

Familiile nobiliare apar în toate așezările din dreapta Tisei. În Apșa de Jos, primul nume de nobil român este Ioan Romanul, nepot de soră al fraților Balc și Drag, urmează familiile Vlad, Vancea, mai târziu fiind amintiți oprișenii și dănenii. În Apșa de Mijloc este menționat în documentele vremii nobilul Ioan fiul lui Vlad, Vancea fiul lui Slav, Mihail fiul lui Luca, Mihail fiul lui Opriș: de la unul dintre ei se începe viitorul mare neam Mihaly. Bedeul este cunoscut, căci aici la 1336 e reședința cnezială a lui Drag și Dragoș de Bedeu, viitorul decălecător al Moldovei. Și după plecarea lor, satul rămâne tot unuia din neam, chiar după întoarcerea fiilor lui Sas. Biserica Albă este pomenită tot în timpul voievodatului, mai precis la 1373, ca fiind dependentă de Drăgoșești, dar se pare că înainte a aparținut lui Bogdan I „Infidelul”, satul fiindu-i confiscat și dat drăgoșeștilor, ca rezultat al nesupunerii față de coroana maghiară. De aici își trag începuturile Pop de Apșa, Stan, Nan, Alb.

Ciumulești a aparținut unei familii de români din Crișănești, Kricev, Drag fiul lui Stan, fiul lui Radu și nepotul lui Toma fiul lui Stoian, care mai târziu au vândut un teritoriu unor nobili din Uglea și Dulești. De altfel Ciumuleștiul, Crișăneștiul, Oarva, Uglea și Duleștiul, stăpânite de familii cneziale românești, sunt cea mai elocventă dovadă a habitatului românilor din nordul Tisei din perioada voievodală. De aici apar vestitele familii Stoica, Stoian, Cricifaluși. Ialova, Târnova, Nereșnița și Uglea au aparținut nepoților voievodului Codrea.

Slatina este una dintre cele mai vechi așezări românești din dreapta Tisei, menționată documentar la 1360, dar unii istorici maghiari aduc o dată mai veche 1237, legată de Inelul Cundei, o legendă veche. De aici se trag familiile nobiliare a Nănenilor, Stănenilor, Negrenilor, Dăncenilor. Această înșiruire încearcă să marcheze continuitatea românilor în aceste teritorii.

După năvălirea tătarilor în secolul XV au fost distruse o serie de localități populate de români. În voievodatele românești din Bereg și Ung aflate la hotarele Maramureșului, în locul românilor retrași în Galiția și Maramureșul din Valea Tisei s-au stabilit sașii și rutenii, iar în câmpia Tisei au început să locuiască teutonii, care au întemeiat orașele Hust, Teceu și Vâsc.

Între secolele XVI–XVIII ținutul acesta străvechi este spațiul renașterii haiducești. S-au evidențiat detașamente de haiduci, printre care cel mai important s-a dovedit a fi cel condus de Grigore Pinte, care a acționat în întreg spațiul Maramureșului. El este primul român care a sărit în ajutorul lui Rakoczy și la 14 august 1703 asedia cu haiducii săi Baia Mare, sfărâmând porțile orașului. Acest moment a făcut posibilă încredințarea pentru o scurtă perioadă de timp a cetății Hustului, lui Gheorghe Dolha descendent din familii vechi maramureșene.

Românii maramureșeni au continuat să-și păstreze unitatea și au luptat împreună ori de câte ori au fost chemați sub steag, pentru a-și apăra idealurile și hotarele. Merită amintită confruntarea dintre tătari și românii maramureșeni conduși de protopopul Lupu Șandor, fost căpitan al lui Francisc Rakoczy, un bun cunoscător al artei militare. Aici participă în fruntea unui grup de români din dreapta Tisei, Pop Gheorghe de Apșa.

Secolul XIX, prin politica austro-ungară, lucra din răspuțeri pentru deznaționalizarea românilor. Trebuie remarcată activitatea episcopului greco-catolic Mihail Pavel considerat un mecena al timpului său prin grija

ce a purtat-o românilor din satele din dreapta Tisei, el dormindu-și somnul de veci la Slatina.

Toate durerile și greutatea ce aveau să vină, românii din dreapta Tisei le-au suportat cu răbdare în așteptarea marelui moment al Unirii Mari, care inevitabil, prin toate evenimentele premergătoare, s-a împlinit la 1 Decembrie 1918. Acest moment al speranței pentru românii din dreapta Tisei, de a se vedea uniți în aceleași granițe cu frații din dreapta Tisei, avea să fie spulberat la sfârșitul primului război mondial în urma tratativelor de pace. Granițele României Mari s-au stabilit conform Conferinței de pace de la Paris, care s-a bazat pe tratul secret încheiat între România și Antanta în 4–17 august 1916. Cu ocazia încheierii Tratatului secret din 17 august 1917, I. Brătianu preocupat numai de frontiera și refacerea Banatului integral, a lăsat deoparte problema frontierei Maramureșului.

Conferința de pace a luat în vedere Tratatul din 1916, care nu stabilea nimic privitor la frontiera nordică a țării. Această greșeală au exploatat-o cehii care au reușit să-și traseze granițele până la hotarele cu Ardealul istoric. La 12 septembrie s-a schimbat guvernul, brătienii se retrag făcând loc guvernului Văitoianu. Sub acest guvern, Vaida a înaintat un raport document asupra frontierei Maramureșului în care se cerea ca toate satele românești din dreapta Tisei să fie incluse în granițele României Mari, propunând o frontieră care să înceapă la vest de Teceu și continua pe culmea munților spre nord și ar fi inclus plasele Sighet, Tisu, Taras și jumătate din Teceu. Guvernul Văitoianu se retrage și tratativele le continuă guvernul Vaida.

Schimbările dese de guvern au dat șansa cehilor de a refuza semnarea acordului din 15 martie 1920 sub pretextul că, în urma demisiei guvernului Văitoianu, delegația României nu mai dispune de împuternicirea legală pentru a putea semna acordul încheiat.

Schimbarea guvernului în momentul cel mai important al stabilirii definitive a frontierei nordice a fost fatală României și Maramureșului. Guvernul Averescu nejustificat cere trupelor trecerea Tisei în stânga ei, dispoziția aceasta a fost considerată de cercurile diplomatice internaționale ca o renunțare de bună voie din partea României la teritoriile Maramureșului de Nord, Alexandru Filipașcu numește acest spațiu din afara granițelor ca un colț mort din trupul viu al României. La marea Adunare Națională de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918, strigătul delegației din dreapta Tisei nu a fost luat în seamă. Când mitropolitul Miron Cristea a declarat granițele României Mari spunând: „*Am ferma convingere că precum noi, cei adunați*

la Alba Iulia am hotărât azi cu glas unanim unirea cu România, așa și glasul întregii națiuni se va concentra asupra singurei dorințe pe care o pot exprima în trei cuvinte-Până la Tisa”. La aceste cuvinte, delegatul Ilie Filip din Apșa de Jos și Mihai Dan din Apșa de Mijloc au strigat: „Vai, domnule episcop, dar pe noi cui ne lași”, la care mitropolitul a răspuns: „vom avea grijă și de voi”.

Soarta a fost hotărâtă, în dreapta Tisei au rămas cele mai mari comune românești, unde s-a gândit și s-a simțit românește mii de ani. La 4 iunie 1920, după semnarea Tratatului de pace de la Trianon, s-a pecetluit, se pare pentru totdeauna, soarta Maramureșului voievodal. Aici românii, în continuare maramureșenii, au știut să țină trează făclia conștiinței de neam, păstrând rânduielile ancestrale legate de limbă, datină și credință.

În perioada comunistă cu toate represiunile ei nu a putut rupe de tradiție pe acești oameni destoinici. Legăturile culturale nu au putut fi întrerupte cu românii din stânga Tisei. Astfel, acești români continuau să vizioneze emisiunile de radio și televiziune din România, pe cale de contrabandă se făcea trafic de discuri, mai târziu casete audio, literatură beletristică și religioasă.

Dacă problema locurilor de muncă părea să fie pentru început un semn al dezrădăcinării, sovieticii s-au înșelat, acești oameni au avut puterea să plece pentru luni de zile să lucreze la mii de kilometri distanță, apoi să se întoarcă la vatră și să dureze gospodării ce aminteau de cei mai destoinici maramureșeni. Muncile sezoniere au fost o obișnuință pentru maramureșeni, ele practicându-se din vechime, astfel că, începând cu anii '60, satele românești din Transcarpatia au început să se deosebească de celelate așezări locuite de unguri sau ucrainieni prin bogăția materială, construcții, obiecte de valoare. Pare a fi un paradox, dar, pare un dat că maramureșeanul fie el de peste munte sau de dincoace de munte, nu se poate dezlipi de locul unde s-a născut și a văzut lumina zilei.

Dinamica creșterii numărului populației românești din regiunea Transcarpatia este destul de ridicată și stabilă. Din restul etniilor transcarpatice, românii la acest aspect sunt depășiți doar de țigani.

Numărul populației din regiune	Anul recensământului	Numărul românilor	În % față de numărul total
92.017	1959	18.346	1,99
1.056	1970	23.454	2,22
1.155	1979	27.155	2,35
1.245	1989	29.485	2,37

Despre faptul conservării spiritualității românești din Trascăria ne vorbește și componența etnică a satului Apșa de Mijloc, raionul Rahău astfel că la data de 1.01.1998 numărul total al populației era de 6.245, din care români 6199 sau 92,2%, ruși – 5, ucrainieni – 27, moldoveni – 9, unguri – 4, nemți – 1.

În ciuda politicii de deznăționalizare promovată de sistemul comunist, românii din zonă au reușit să-și păstreze intactă identitatea națională, lucru argumentat și de cifrele recensămintelor din perioada sovietică.

Anul recensământului	Limba maternă			
	română	ucraineană	rusă	alte limbi
1959	18.165	65	17	99
1970	22.691	90	19	654
1979	25.990	127	76	962
1989	28.964	198	153	170

Aproximativ același raport este și în rândul căsătoriilor mixte: româno-ucrainene 14 cazuri, româno-ruse cinci cazuri, româno-moldovenești șase cazuri, româno-maghiare două cazuri, româno-germane un caz.

Azi, regiunea Transcarpatiei, în special cea de sud-est, este cunoscută sub numele de Maramureșul de Nord. Cele mai mari comune din acest ținut dăinuie și astăzi, fiind martore prin ceea ce au păstrat a românismului pe aceste meleaguri. Azi cele mai mari comunități românești se concentrează în raioanele Teaciv (Teceu) cu 21.300 de locuitori și Rahiv (Rahău) cu 10.500 locuitori, aproximativ 300 de etnici români există în alte raioane din regiunea Trascăria; ceea ce este important e faptul că cele două raioane mai sus amintite reprezintă un areal compact în Ucraina și constituie populația compactă în treisprezece localități. Localitățile cele mai mari au rămas ca în secolele trecute: Apșa de Jos, Apșa de Mijloc, Biserica Albă, Slatina, Vodița, Dibro, Strâmtura, Cărbunești, Dobric, Plăiuț, Gănești, Bâlca, Lunca. Ca și în vechile teritorii românești, și în această zonă, la tot pasul se întâlnesc munți, dealuri, văi, sau râuri, cu denumiri curate românești ca: Pietrosul, Măgura, Dealul Babelor, Bătrâna, Groapa, Dracului etc.

Privind învățământul în această regiune, funcționează 12 școli cu predare în limba română și două școli mixte, Școala nr. 2 din Slatina a fost transformată în Liceul românesc în anul 2003.

În anul școlar 2004–2005, au fost instruiți în limba română 4600 de elevi. Există circa 300 de cadre didactice de limba română cu studii

superioare și 100 cu studii medii. La Universitatea din Ujgorod studiază 30 de studenți români, absolvenți ai școlilor românești, iar alți 35 de tineri studiază în România. Biserica și școlile cu predare în limba română fac ca elementul românesc din această zonă să dăinuie astfel că un fost ministru de externe a observat și a rămas profund impresionat de limba curat românească ce o vorbesc locuitorii acestui ținut cât și rezistența culturală și de românismul activ de care sunt animați acești români destoinici.

În plan cultural pentru comunitatea românească din regiune există 2 școli de muzică, 32 de colective de artiști amatori, 8 biblioteci cu un fond de carte românească de peste 12.500 de volume.

Mass-media este reprezentată prin emisiuni de televiziune în limba română: „Zi de zi”, „Telerevista săptămânii”, iar la radio emisiunea zilnică „Plaiul meu natal”, ziarul „Maramureșenii” are apariție săptămânală.

Există o serie de asociații culturale care susțin setea de cultură și tradiție românească cât și relațiile cu România. Dintre aceste asociații se pare că cea mai activă este Asociația Social – Culturală „George Coșbuc”, fondată în 22 octombrie 1989 la Apșa de Jos, având 46 de membri fondatori, președinte Gheorghe Opriș, urmată de Societatea Culturală „Ioan Mihaly de Apșa”, președinte Vasile Iovdi, cu sediul la Biserica Albă; Societatea Tineretului român „Mihai Eminescu”, Ujgorod, președinte Ion Bococi.

Cu toate cele prezentate, dorul acestor români de a se ști la un loc cu frații lor, români de peste Tisa, în aceleași granițe și sub aceeași conducere nu se va stinge niciodată, ei au știut, uneori, mai bine ca fratele român din stânga Tisei să prețuiască datina, limba și legea strămoșească. Orice indiferență și lipsă de îndrăzneală a celor care trebuie să întrețină legăturile între cele două maluri ale Tisei va fi exploatată de către acești oameni și bravi români, care de generații au visat să fie odată cuprinși la sânul patrie mame.

Bibliografie:

- [1] Filipașcu, Alexandru *Istoria Maramureșului*, Editura Gutinul, Baia Mare, 1997.
- [2] Gherman, Ion, *Românii din jurul României*, Editura Vremea, București, 2003.
- [3] Simonca, Gheorghe, *Aspecte istorice și culturale privind Maramureșul istoric din dreapta Tisei*, în *Maramureș vatră de istorie milenară*, Editura Dragoș Vodă, Cluj, 1999.
- [4] Socolan, Aurel, *Mănăstirea din Peri, vechi centru cultural românesc*, în *Maramureș vatră de istorie milenară*, Editura Dragoș Vodă, Cluj, 1999.